

Pisma szkolne w Radomiu w latach 1918-1939

W dwudziestoleciu międzywojennym drugim, obok Kiele, dużym ośrodkiem wydawniczo-prasowym i kulturalnym regionu Świętokrzyskiego był Radom. W latach 1918-1939 ukazywało się tu łącznie 69 tytułów prasowych (nie licząc pism mniejszości narodowych), z czego 14 to czasopisma szkolne. Należą one do dużej grupy tematycznej pism tzw. dziecięcych i młodzieżowych, ale wyróżniają się spośród nich pewnymi specyficznymi cechami, których nie posiadają np. typowe — wydawane przez dorosłych — pisemka dla młodych odbiorców, czasopisma harcerskie czy prasa młodzieżowych organizacji społeczno-politycznych lub kościelnych. Pisma szkolne charakteryzowały się przede wszystkim tym, że były redagowane i wydawane przez młodzież szkolną. Dobitnie określił tę cechę jeden z uczniów radomskiego gimnazjum:

Wpadł mi w ręce egzemplarz pierwszego numeru pisma „młodzieżowego” pn. „Młody Nurt”. Nie wróżę temu piśmu długiego żywota, chyba że żyje na czyimś chlebie, a o czytelników się nie troszczy. Bo jest to pismo wydawane dla młodzieży, a nie przez młodzież. A należy to powiedzieć, że jeżeli dziś może istnieć pismo dla młodzieży redagowane przez starszych, to tylko w rodzaju „Płomyczków”, bo młodzież starsza albo czyta pisma poważne, albo sama stara się coś osiągnąć i stworzyć¹.

Inne cechy, które określają prasę szkolną, to:

— ścisły związek treści pism z życiem szkoły i uczniów²,

¹ „Głosy Sztubackie” 1938, nr 5, s. 10.

² Na przykład „Promień” 1925, nr 1, s. 1: „Chcemy, by w „Promieniu” odbiło się jasno i szczerze życie naszej szkoły”; „Sprzęgło” 1938, nr 1, s. 1: „... niech treść pism-

- ciągłe zmiany w składzie zespołów redakcyjnych, co związane było z kilkuletnim cyklem nauki,
- określona, dobrze znana twórcom prasy szkolnej, grupa odbiorców,
- apolityczność pism³.

Pisma szkolne powstawały w Radomiu dość żywiołowo, bo ambicją prawie każdej szkoły było posiadanie własnego tytułu. „Jeśli jakaś szkoła chce wykazać swą wartość istotną i poziom swej umysłowości, to koniecznie wynikiem i sprawdzianem tego musi być własne pismo”⁴ — stwierdzał ironicznie jeden z twórców radomskiej prasy szkolnej.

„Ambicje” szkół i chęć swobodnego wypowiedzania się uczniów na szerszym forum sprawiły, że w latach 1918-1939 na Kielecczyźnie ukazywało się łącznie 40 pism szkolnych. Najwięcej w Radomiu — 14 tytułów, w Kielcach — 8, w Ostrowcu Świętokrzyskim — 3, po 2 pisma w Jędrzejowie i Opatowie, pozostałe miasta posiadały po 1 tytuł.

Odzyskanie niepodległości przez Polskę nie przyczyniło się do gwałtownego rozwoju czasopiśmiennictwa szkolnego. W pierwszych latach po wyzwoleniu wydawane były tytuły, które powstały jeszcze w czasie I wojny światowej bądź tuż po jej zakończeniu. Po kilkuletnim (lub krótszym) okresie istnienia tytuły te zazwyczaj upadały⁵. Trudna

ka będzie zawsze szczerym wyrazem Waszych myśli”; „Promień” 1925, nr 2-3, s. 30: „... każdy, kto sięga po pismo młodzieży, to tylko po to, by poznać jej myśli, życie i pracę”.

³ W 1929 roku starosta radomski w poufnym wywiadzie prasowym stwierdził: „... pisma szkolne pominąłem jako wydawnictwa nie mające żadnego wpływu na życie polityczne”. Archiwum Państwowe w Kielcach, Urząd Wojewódzki Kielecki I, 1918-1939, Wydział Społeczno-Polityczny (dalej: APK, UWK I, WS-P), sygn. 3004, k. 31. A w 1938 roku wojewoda kielecki oznajmił starostom: „... prasa młodzieży szkolnej nie posiada nastawienia ideowego, państwowo-wychowawczego...”, tamże, sygn. 3432, k. 31.

⁴ „Filarcta” 1929, nr 3, s. 27.

⁵ Przykładem może być „Świat a Szkoła”, pismo wydawane w latach 1917-1922 przez uczniów radomskiego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego. Redaktorzy wznowionego po kilkuletniej przerwie tytułu, pisali: „Z chwilą ustąpienia z ziem naszych wojsk rosyjskich dostaliśmy się pod panowanie okupantów. Duch narodowy, mniej uciskany, odżył. W tym czasie szkoła nasza rozpoczęła wydawanie pisemka pt. „Świat a Szkoła”. Po kilkuletnim jednak istnieniu upadło ono w 1922 roku” — „Nasze Pismo (Dawniej »Świat a Szkoła«) 1929, nr 1, s. 1.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Radom cd.	Wacyniak																x	x					
Sandomierz	Spójnia	x	x																				
Solec n. Wisłą	Dzwon									x	x	x	x	x	x	x							
Staszów	Młode Pióra																					x	x
Suchedniów	Jutrzenka						x	x	x														
Zawichost	Strażnica														x	x							

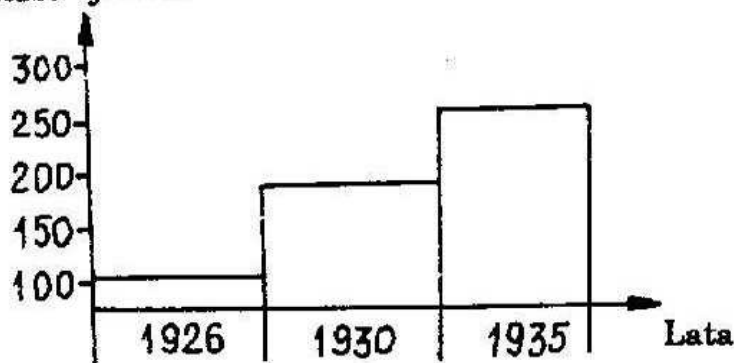
ŹRÓDŁO: Źródłem do opracowania tabeli i wykresów przedstawiających czasopiśmiennictwo szkolne Kieleccyżny (oprócz Radomia) w latach 1918-1939 była praca M. A. d a m c z y k a: *Cztery epoki prasy Kieleccyżny 1811-1956*, Kraków—Kielce 1991, s. 192-202: *Aneks. Prasa polska wydawana na Kieleccyżnie w latach 1918-1939*. Natomiast dane dotyczące radomskich pism szkolnych opracowano na podstawie źródeł archiwalnych (Archiwum Państwowe w Kielcach, Urząd Wojewódzki Kielecki z lat 1918-1939, Wydział Społeczno-Polityczny) oraz zachowanej prasy.

UWAGI: ^a W Kielcach ukazywało się również pismo „Biskupiak”, wydawane przez uczniów Gimnazjum im. Św. Stanisława Kostki; ^b „Kuszczynom” — dwa samoisntne pisma o tej samej nazwie. Pierwsze wydawane w latach 1927-1928 i 1932-1938 przez uczniów Państwowej Średniej Szkoły Technicznej, drugie, wydawane w latach 1929-1931 przez uczennice Gimnazjum Marii Gajl.

sytuacja polityczna i gospodarcza kraju oraz słabość oświaty nie stwarzały korzystnych warunków dla rozwoju inicjatyw wydawniczych uczniów. Szczyt rozwoju czasopiśmiennictwa szkolnego nastąpił dopiero w latach trzydziestych, gdy sytuacja gospodarcza kraju zaczęła ulegać stopniowej poprawie (koniec wielkiego kryzysu i początek ożywienia ekonomicznego), a szkolnictwo miało już za sobą reorganizację (ustawa szkolna z 11 marca 1932 roku), posiadało własną bazę lokalową — dotyczy to przede wszystkim szkół średnich — i przygotowaną fachowo kadrę. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi prasy szkolnej był również fakt, że właśnie w latach trzydziestych „... do głosu zaczęło dochodzić młode pokolenie urodzone w niepodległej Polsce”⁶.

W 1926 roku GUS zarejestrował w Polsce 103 szkolne czasopisma, w 1930 — 187, a w 1935 już 254 tytuły⁷. Rozwój ilościowy pism szkolnych w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym przedstawia wykres 1, z którego wynika, że wyraźny przyrost tytułów prasy szkolnej przypada właśnie na lata trzydzieste.

Liczba tytułów

WYKRES 1. Pisma szkolne w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym

Podobne zjawisko wystąpiło również na Kielecczyźnie, gdzie szczyt rozwoju pism szkolnych przypadł na lata trzydzieste, z tym że

⁶ M. Adamczyk: *Cztery epoki prasy Kielecczyzny 1811-1956*, Kraków—Kielce 1991, s. 68.

⁷ A. Paczkowski: *Prasa polska w latach 1918-1939* Warszawa 1980, s. 299.

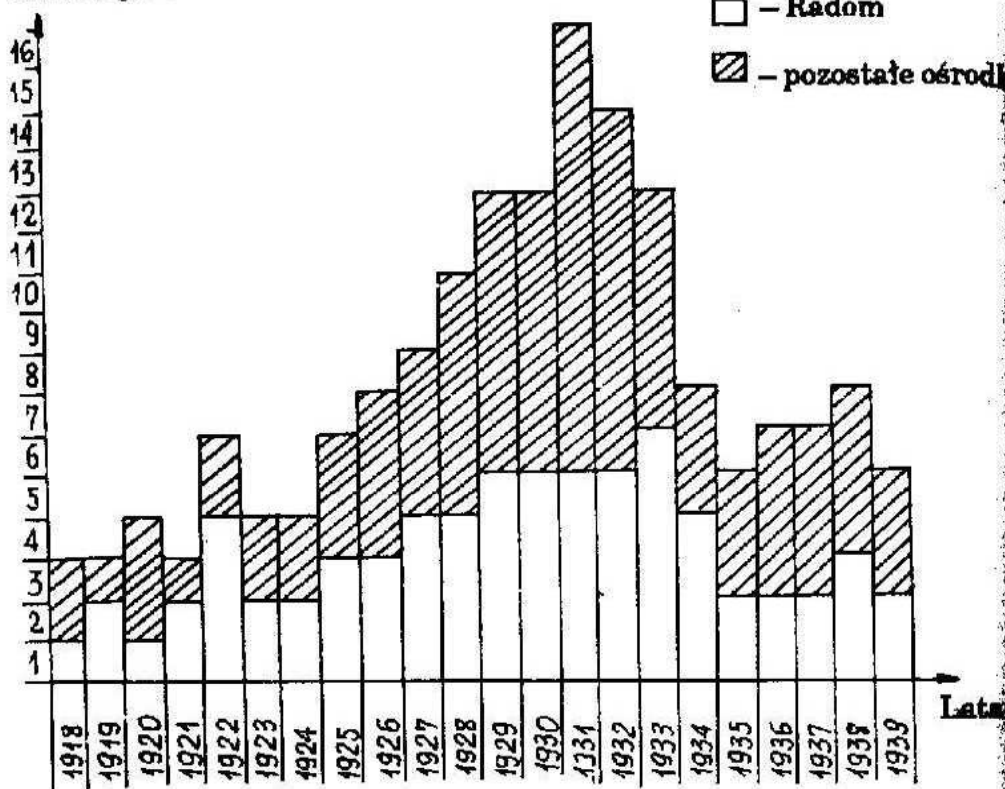
1935 roku — w przeciwieństwie do trendu ogólnokrajowego w prasie szkolnej — notuje się wyraźny spadek liczby tytułów. Wzrost aktywności wydawniczej na Kielecczyźnie wystąpił w roku 1931 — wydawano w tym czasie 16 tytułów (w Radomiu — 5), natomiast w Radomiu w 1933 roku, kiedy ukazywało się jednocześnie 12 czasopism. W grodzie nad Mleczną rozwój ilościowy prasy szkolnej przebiegał nieco inaczej niż w skali ogólnokrajowej i na Kielecczyźnie. Choć w Radomiu w latach trzydziestych również notuje się najwięcej tytułów, to jednak wzrost liczby czasopism szkolnych był bardziej równomierny w poszczególnych latach. Nie widać tu gwałtownego przyrostu tytułów, jak to jest w przypadku prasy szkolnej w Polsce i w województwie kieleckim. Tłumaczyć to można istnieniem w Radomiu, już od wyzwolenia, dość silnego szkolnictwa średniego, dysponującego własną bazą lokalową i wykształconą kadra, co stwarzało pomyślne warunki dla zakładania pism. Pamiętać też należy o zapale młodzieży i zaangażowaniu jej wychowawców w sprawy wydawnicze oraz o rywalizacji między gimnazjami, objawiającej się m.in. — wspomnianą już wcześniej — ambicją posiadania własnego tytułu.

Rozwój ilościowy pism szkolnych na Kielecczyźnie i w Radomiu przedstawia wykres 2.

Prasa szkolna na Kielecczyźnie obejmowała dość dużą liczbę tytułów, warto więc przedstawić jej stosunek do całości czasopiśmiennictwa regionu świętokrzyskiego. W latach 1918-1939 w ówczesnym województwie kieleckim ukazywało się łącznie 200 tytułów⁸, w tym 40 pism szkolnych, co stanowiło 20%. W Kielcach na 70 czasopism było 8 (11,4%) pism szkolnych, w Radomiu na 69 — 14 (20,2%).

⁸ M. Adamczyk w cytowanej pracy podaje łączną liczbę 190 tytułów prasowych wydawanych na Kielecczyźnie w latach 1918-1939. Jednak na podstawie kwercen dy archiwalnej i autopsji prasy udało się ustalić, że w Radomiu w tym okresie ukazywało się 69 czasopism, w tym 14 szkolnych. (W opracowaniu M. Adamczyka: ogółem w Radomiu — 59 tytułów, w tym szkolnych — 11). Dlatego przedstawiając udział pism szkolnych w ogólnej liczbie tytułów prasowych ukazujących się na Kielecczyźnie w latach 1918-1939 uwzględniono 200 tytułów. Badania odnoszą się tylko do prasy radomskiej. Pozostałe dane przytoczone są za M. Adamczykiem.

Liczba tytułów

WYKRES 2. Pisma szkolne na Kielecczyźnie w latach 1918-1939

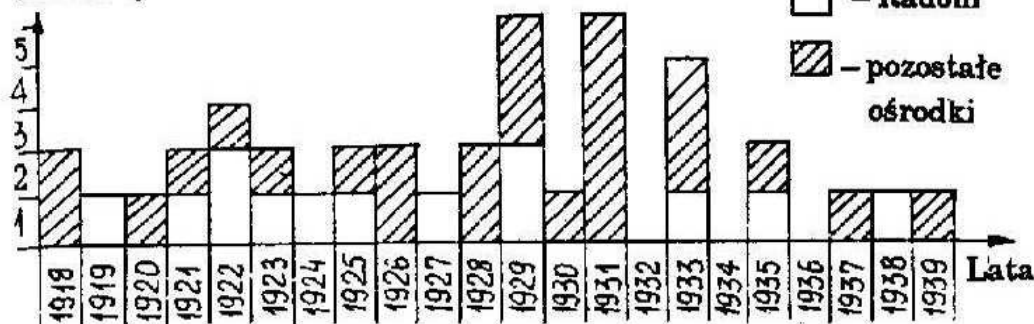
Łącznie w Kielcach i Radomiu w latach 1918-1939 wychodziło 139 tytułów, w tym 22 pisma szkolne (15,8%).

Ruch tytułów prasy szkolnej w Radomiu i na Kielecczyźnie w dwudziestoleciu międzywojennym przedstawiają wykresy 3 i 4.

Najwięcej nowych tytułów (5) założono w 1931 roku, wszystkie poza Radomiem. Natomiast w 1932 roku zlikwidowano 6 pism. Tłumaczyć to można szczytem kryzysu ekonomicznego i wynikającym z tego spadkiem możliwości wydawniczych. W Radomiu ruch tytułów był bardziej równomierny. Najwięcej pism zlikwidowano w 1922 i 1934 (po trzy tytuły). Świadczyć to może o pewnej stabilności pism radomskich. I choć trudno mówić o typowej „długowieczności” prasy szkolnej, to jednak istniały w grodzie nad Mleczną dwa tytuły, które przetrwały ponad 10 lat („Filareta” — 11 i „Promień” 16 lat).

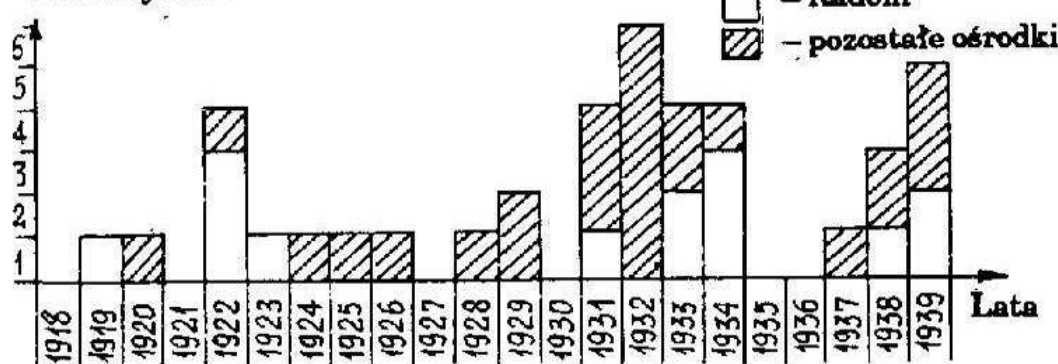

Liczba tytułów

WYKRES 3. Pisma szkolne założone na Kielecczyźnie w latach 1918-1939

Liczba tytułów

WYKRES 4. Pisma szkolne zlikwidowane na Kielecczyźnie w latach 1918-1939

Z obliczeń wynika, że najwięcej pism — 27 — istniało od 1 roku do 3 lat, co stanowi 67,5% całości prasy szkolnej Kielecczyzny. We wszystkich ośrodkach wydawniczo-prasowych regionu świętokrzyskiego (bez Radomia) z 26 tytułów aż 20 ukazywało się przez okres od 1 do 3 lat (76,9%). Natomiast w Radomiu 7 czasopism (50%) z 14 wydawanych było przez okres od 1 do 3 lat. Pozostałe 50% to pisma wydawane przez okres dłuższy niż 5 lat.

Nakłady pism szkolnych w regionie świętokrzyskim kształtowały się głównie w granicach od 100 do 500 egzemplarzy — 26 tytułów wydawano w takim właśnie nakładzie.

Nakłady czasopism radomskich kształtowały się również w granicach od 100 do 500 egz. (9 pism z 14). „Głosy Sztubackie” — wydawano

TABELA 2. Stabilność pism szkolnych ukazujących się na Kielecczyźnie w latach 1918-1939

Ośrodek wydawniczy	Liczba lat															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	16	
Bodzentyn	1															
Busko-Zdrój		1														
Chmielnik		1														
Jędrzejów		1	1													
Kielce		3	4				1									
Końskie							1 ^a									
Kozienice	1															
Opatów	1			1 ^b												
Opatoczno			1													
Ostrowiec	1					1 ^c								1 ^d		
Radom	4	2	1	1	2	1			2 ^e	1					1	
Sandomierz			1 ^f													
Solec n. Wisłą								1								
Staszów			1													
Suchedniów			1													
Zawichost		1														
Razem	8	9	10	1	2	2	2	1	2	-	1	-	-	1	1	

UWAGI: ^a 1929-1930, 1932-1933, 1936-1938 — łącznie pismo ukazywało się 7 lat; ^b 1928, 1930-1931, 1932 — razem 4 lata; ^c 1920, 1927-1931 — łącznie 6 lat; ^d 1921, 1925-1936, 1938 — razem 14 lat; ^e jedno z dwóch pism radomskich ukazywało się w latach 1927-1928, 1932-1938 (razem 9 lat); ^f 1918, 1920, 1922 — łącznie 3 lata.

ABELA 3. Nakłady pism szkolnych wydawanych na Kielecczyźnie w latach 1918-1939

Ośrodek wydawniczy	Liczba egzemplarzy											nie ustalone	
	do 100	100- -150	150- -200	200- -250	250- -300	300- -350	350- -500	500- -1000	1000- -1500	1500- -2000			
Bodzentyn	1												
Busko-Zdrój							1						
Chmielnik						1							
Ędrzejów			1										1
Kielce	1		1			1	1	1					3
Końskie					1								
Kozienice								1					
Łpatów	1		1										
Łpoczno		1											
Łstrowiec					2								1
Ładom	1	1	1				6		1	1	1		3
Łandomierz					1								
Łolec n. Wisłą			1										
Łtaszów			1										1
Łuchedniów													
Ławichost			1										
Łazem	3	3	6	1	4	1	8	3	1	1	1		9

w 1000-1200 egz. Sporadycznie ich nakład osiągał 2000 egz. „Wacy-niak”, redagowany i wydawany przez uczniów Szkoły Rolniczej w Wacynie, osiągał jednorazowo nawet 2000-2200 egz. Pismo, mimo iż bezpłatne, mogło ukazywać się w tak wysokim nakładzie, subsydiowane było bowiem przez Wydział Powiatowy Sejmiku Radomskiego⁹. Dla trzech pism radomskich nie udało się ustalić nakładów. Czasopisma wydawane przez młodzież, adresowane zazwyczaj do uczniów macierzystych szkół, rzadko znajdowały odbiorców z innych środowisk, stąd niskie nakłady pism.

Wśród prasy szkolnej ówczesnego województwa kieleckiego dominowały miesięczniki (20 spośród 40 tytułów, w Radomiu 7 z 14), co związane było z małymi możliwościami wydawniczymi szkół i specyfiką pism. Oprócz miesięczników młodzież szkolna regionu świętokrzyskiego wydawała 6 dwumiesięczników i 4 kwartalniki. Tylko jedno czasopismo ukazywało się jako dwutygodnik. Nieregularnie wydawano 2 pisma, dla 7 nie ustalono częstotliwości ukazywania się (w Radomiu — dla 3). Wydawanie pism szkolnych zawieszano na okres wakacji, wznowiano je z chwilą rozpoczęcia roku szkolnego.

Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wprowadziło nadzór nad pismami młodzieżowymi. Minister Dobrucki w piśmie z dnia 17 października 1927 roku, które rozesłano do kuratorów okręgów szkolnych, stwierdzał, iż w szkołach

... pojawiają się bądź jednodniówki, bądź też stale wydawane czasopisma, przez młodzież szkolną redagowane i dla młodzieży szkolnej przeznaczone. [...] Ponieważ zachodzi obawa, że tego rodzaju wydawnictwa nie kontrolowane przez nikogo [...] mogłyby łatwo stać się wśród młodzieży zaczynem niezdrowej agitacji antypaństwowej czy antyspołecznej, MWRiOP wydaje następujące zarządzenia: Do obowiązków wizytatorów szkół w kuratoriach należeć będzie również nadzór nad wszelkimi wydawnictwami w szkołach, czasopismami uczniowskimi. W sprawozdaniach z wizytacji szkół wizytatorzy winni każdorazowo zamieszczać krytyczne uwagi o czasopismach wydawanych przez młodzież, jako dopełnienie obrazu oddającego cało-

⁹ APK, UWKI, WS-P, sygn. 3425, k. 687.

Na mocy tego zarządzenia kuratorzy wydali inspektorom szkolnym i dyrekcjom szkół szereg poleceń mających na celu objęcie ścisłą kontrolą wszystkich wydawnictw szkolnych. Wydawanie pism zostało uzależnione od zezwolenia dyrekcji szkoły, które mogło być udzielane tylko na okres roku szkolnego i ponawiane po wakacjach. Dyrekcja zobowiązana była również do wyznaczania spośród grona nauczycielskiego opiekuna, odpowiedzialnego za poziom czasopisma pod względem wychowawczym¹⁰. Nazwisko opiekuna umieszczano w każdym numerze wydawnictwa. Dyrekcje szkół zamieszczały w sprawozdaniach rocznych wszystkie dane o czasopismach, ich reaktorach i opiekunach oraz o sposobach rozpowszechniania tytułów. Kierownicy szkół powszechnych przesyłali pisma, bezpośrednio do ukazaniu się, do inspektoratu szkolnego, a dyrekcje innych tytułów szkół — do kuratorium. Inspektorzy i kuratorzy przeglądali nadesłane czasopisma. W przypadku stwierdzenia jakichkolwiek uchybień, mieli prawo zawiesić pismo.

MWRiOP stosowało także pewną formę nacisku na dyrektorów szkół:

Nielojalne wykonywanie zarządzeń [...] powinno mieć wpływ na sprawę zatwierdzenia kierowników i odnośnych nauczycieli,

a także:

Sprawa czasopism uczniowskich powinna być w miarę potrzeby uwzględniana przy wnioskach o nadawanie praw szkół państwowych¹¹.

W ślad za powyższym rozporządzeniem, do wojewodów dotarł Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Okólnik nr 192 stwierdzający, iż wydawnictwa szkolne powinny być podporządkowane przepisom o drukach i czasopismach¹². Istniał więc niejako podwójny nadzór nad wydawnictwami szkolnymi. Z jednej strony — „czujność” władz

¹⁰ Tamże, sygn. 2991, k. 27-28.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

ELA 4. Częstotliwość ukazywania się pism szkolnych na Kielecczyźnie w latach 1918-1939

Środek wydawniczy	Częstotliwość ukazywania się pism					
	dwutygodnik	miesięcznik	dwumiesięcznik	kwartalnik	nieregularnie	nie ustalono
szentyn						1
sko-Zdrój		1				
mielnik		1				
lrzejów			1		1	
łce	1	5				2
ńskie			1			
zienics				1		
atów		1			1	
oczno			1			
rowiec		2				1
dom		7 ^a	3 ^b	2		3
ndomierz		1				
ec n. Wiata		1				
szów		1				
chędniów				1		
wichost						1
zem	1	20	6	4	2	8

AGI: "Głosy Sztubackie" początkowo wychodziły jako miesięcznik, a po roku zaczęły ukazywać się jako dwumiesięcznik (zamieszczone w grupie miesięczników i dwumiesięczników); ^b Pismo Państwowej Średniej Szkoły Technicznej „Ku szczytom” wydawane było przez 2 lata jako dwumiesięcznik, a po 4-letniej przerwie wznowiono je już jako kwartalnik (umieszczone w grupie dwumiesięczników i kwartalników).

szkolnych, z drugiej — kontrola administracji państwowej. Warto dodać, że już dużo wcześniej (przed wydaniem wspomnianych zarządzeń) starosta radomski zamieszczał w poufnym wywiadzie prasowym informacje o wydawnictwach szkolnych, ich redaktorach, wydawcach, opiekunach, sposobach finansowania pism, ich treści i o stosunku do rządu¹³. Można zatem stwierdzić, że władze administracyjne i oświatowe nie „lekcewały” prasy szkolnej, mimo jej niskich nakładów i ograniczonego zasięgu, a także starały się — poprzez tak ścisły nadzór — nie dopuścić do „niepożądanego” oddziaływania na młodych czytelników.

Wszechstronna kontrola nie zahamowała dość intensywnego rozwoju radomskiej prasy szkolnej. W dwudziestoleciu międzywojennym ukazywało się 14 czasopism wydawanych przez młodzież.

Wszystkie czasopisma były redagowane i wydawane przez uczniów radomskich szkół średnich. I choć najwięcej, bo 7 tytułów ukazywało się w gimnazjach, to do wydawców prasy szkolnej należały również Wacyńska Szkoła Rolnicza¹⁴ i Państwowa Średnia Szkoła Techniczna, zwana później Państwowymi Zakładami Technicznymi Szkolnymi. Uczniowie tej ostatniej uważali, tak jak ich koledzy gimnazjaliści czy słuchacze seminariów nauczycielskich, że potrzebują

¹³ Na przykład fragment poufnego wywiadu prasowego z 1924 roku, w którym starosta radomski przekazał następujące informacje: „Miesięcznik »Filareta«. Faktyczny kierownik pisma — Józef Jentsch, syn Stanisława, wyznanie rzymskokatolickie, 39 lat, urodzony w Poznańskim, majątku nie posiada, nie karany, obywatel polski, nauczyciel gimnazjum. Podstawy materialne pisma — utrzymuje się ze składek uczniów gimnazjum i ze sprzedaży, drukarni nie posiada” — APK, UWK I, WS-P, sygn. 710, k. 69.

¹⁴ W lipcu 1920 roku Sejm Ustawodawczy uchwalił ustawę o ludowych szkołach rolniczych. Bardzo szybko Sejmik Radomski przystąpił do jej realizacji. Szkołę Rolniczą Męską postanowiono zorganizować w majątku Wacyń, leżącym tuż obok ówczesnych granic administracyjnych Radomia. Już w 1921 roku otwarto szkołę, której współwłaścicielem był Wydział Powiatowy, utrzymujący tę placówkę oświatową i jednocześnie subsydiujący pismo wydawane przez jej uczniów. Z tych względów „Wacyniak” zaliczono do szkolnych czasopism radomskich, mimo iż wówczas Wacyń nie leżał w granicach administracyjnych miasta.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Ku słońcu	Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie								o	o	o	o	o	o	o	o							
Ku szczytom	Państwowa Średnia Szkoła Techniczna									⊗	⊗					x	x	x	x	x	x		
Ku szczytom	Gimnazjum Marii Gajl											o	o	o									
Nasze Piśmo (od 1933 Myśl i Czyn)	Gimnazjum im. T. Chałubińskiego											o	o	o	o	o	o						
Wacyniak	Wacynska Szkoła Rolnicza															x	x						
Głowy Sztubackie (międzyzakołne)	Gimnazjum im. J. Kochanowskiego																	o	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Sprzągło	Państwowe Zakłady Techniczne Szkolne																					o	o

LEGENDA: o — miesięcznik, ⊗ — dwumiesięcznik, x — kwartalnik, V — nie ustalona częstotliwość.

przejawem jej życia, jej zainteresowań. Tym, myślimy, stanie się nasze pismo.

Apelowali więc do kolegów:

Czekamy na Wasz wysiłek, na Waszą chęć pracy i pokazania, że szkoła nasza chociaż nie ma poetów, lecz dobry sposób postępowania się językiem ojczystym nie jest nam obcy, że zamiłowaniem naszym jest jego cudny dźwięk¹⁵.

I dorównywali szkołom, które „miały poetów”. Bo przecież najważniejsze — w inicjatywach młodzieży — było rozbudzanie pewnej aktywności literackiej, społecznej, organizacyjnej i ogromny wpływ tejże działalności na wychowanie młodych ludzi, przyswojenie im zasad grupowego współdziałania oraz uczenie odpowiedzialności za słowa.

Wszystkie pisma szkolne działały na podobnych zasadach. Redakcje składały się zazwyczaj z uczniów szkoły, która wydawała czasopismo, choć notować można również współpracę uczniów z różnych szkół. W przypadku zbiorowych, międzyszkolnych inicjatyw wydawniczych redakcję tworzyła młodzież z całego miasta. Z członkami komitetów redakcyjnych współpracowali pozostali uczniowie — delegaci klas.

Czasopisma, choć adresowane do uczniów i nauczycieli macierzystych placówek oświatowych, trafiały do większej grupy odbiorców, rekrutujących się jednak ze środowiska młodzieży szkolnej. Drogi rozchodzenia się wydawnictw były typowe: sprzedaż i prenumerata wśród uczniów, nie notowano sprzedaży ulicznej. Tematyka pism dotyczyła głównie szeroko pojętych spraw szkolnych, kulturalno-oświatowych i społecznych, nie brakowało również problematyki miejskiej i ogólnokrajowej. Wszystkie wydawnictwa były apolityczne.

Czasopisma utrzymywały się ze sprzedaży, prenumeraty, opłat za zamieszczanie ogłoszeń, dobrowolnych składek uczniów i grona pedagogicznego. Sporadycznie fundusze wydawnicze pism zasilane były składkami komitetów rodzicielskich. Ceny poszczególnych tytułów wynosiły od 10 do 50 groszy. Objętość zróżnicowana: od

---

¹⁵ „Sprzeczko” 1938, nr 2, s. 2.

16-stronicowych wydawnictw, do pism zawierających 40 stron. Najbardziej popularny format: 22-23 x 15-16 cm, ale wydawano też większe czasopisma o formacie 30-32 x 22-23 cm. Średnie nakłady pism wahały się w granicach od 100 do 500 egzemplarzy.

Pierwszym pismem szkolnym był „Promień” (1916/1918-1933), wydawany w Seminarium Nauczycielskim. Początkowo, z powodu trudności finansowych, czasopismo ukazywało się nieregularnie. Dopiero od stycznia 1921 roku „Promień” zaczął wychodzić co miesiąc. Do 1925 roku uczniowie Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego redagowali swój miesięcznik wspólnie ze słuchaczkami Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego. Funkcję redaktora odpowiedzialnego kolejno pełnili: Jan Ciepielewski, Teofil Dybus, Henryk Zwolski, Stefan Pawiński, Wacław Stasiak, Wiesław Kulbicki, Jan Świigoń i Stanisław Majda. Wszyscy byli uczniami seminarium. Obowiązki opiekunów pisma sprawowali nauczyciele: J. Olszewska, Leśniewska w 1925 roku, w latach 1926-1928 S. Betżecki i ponownie J. Olszewska, a od 1929 roku tylko J. Olszewska.

Początkowo pismo tłoczono w oficynie „Jan Kanty Trzebiński”. Kilka numerów „Promienia” wydano w postaci rękopisu powielanego (nr 6 z 1920 i numery od 1 do 6 z 1921). Dopiero od numeru 7/1921 zaczęto ponownie drukować czasopismo w firmie „Jan Kanty Trzebiński”. W roku 1925/1926 periodyk tłoczono w Zakładach Drukarskich Sejmiku Radomskiego, od września 1926 ponownie w oficynie „Jan Kanty Trzebiński”, natomiast od grudnia 1928 — w Drukarni Nowakowskiego.

Format pisma zmieniał się kilkakrotnie. Od 33,5 x 27,5 cm w 1920 do 22,5 x 15 cm w 1926 roku. Objętość pisma wahała się od 16 do 32 stron, a nakład wynosił od 300 do 500 egzemplarzy.

„Promień” był finansowany ze sprzedaży i składek uczniów. Czasopismo zajmowało się oświatą, kulturą i życiem szkoły¹⁶. Posiadało stałe działy: pedagogiczny, społeczny, oświatowy, kroniki szkolnej, literacki oraz rozbudowany dział „Prasa młodzieży”, w którym zamieszczano recenzje pism wydawanych przez młodzież szkół średnich

¹⁶ APK, UWKI, WS-P, sygn. 710, k. 67; sygn. 3015, k. 635-637.

Radomia¹⁷.

W 1925 roku z powodu niskiego poziomu pisma redakcja postanowiła dokonać podziału na dwa samoistne tytuły. Uczennice Seminarium Żeńskiego, dotychczasowe współredaktorki „Promienia”, utworzyły własne czasopismo „Ku słońcu”, natomiast słuchacze Seminarium Męskiego kontynuowali wydawanie „Promienia”. Redaktorzy obydwu pism zamierzali podnieść poziom wydawnictw poprzez „szlachetne współzawodnictwo”, jednakże przerodziło się ono wkrótce w dość ostrą rywalizację. „Promień” zakończył swą działalność w 1933 roku.

Następne szkolne czasopismo radomskie to „Świat a Szkoła”. Tytuł ten zaczął ukazywać się również przed odzyskaniem niepodległości, w 1917 roku. Uczniowie 8-klasowej Miejskiej Szkoły Realnej (zwanej później Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym Magistratu im. T. Chałubińskiego¹⁸), redagujący miesięcznik, nawoływali kolegów do włączenia się w odbudowę kraju i miasta.

Ta sama szkoła była miejscem wydawania periodyku „Młodość”, opatrzonego podtytułem „Pismo radomskiej młodzieży szkolnej”. Pierwszy numer ukazał się w grudniu 1919 roku. Format 31,5 x 23,5 cm, objętość 16 stron, układ statyczny, jednoszpaltowy. Czasopismo, estetycznie wydane, tłoczono w drukarni „J. Grodzicki i S-ka”. Redaktorem i wydawcą był M. Krzepakowski. Twórcy pisma chcieli za jego

¹⁷ Na przykład „Promień” 1925, nr 2-3, s. 30.

¹⁸ W 1901 roku założono w Radomiu nową, miejską szkołę handlową. W 1905 „Handlówkę” przemianowano na prywatną szkołę handlową, 7-klasową, z polskim językiem nauczania, której dyrektorem został Prosper Jarzyński. W 1917 roku szkołę handlową przeorganizowano w 8-klasową Miejską Szkołę Realną, później nazwaną Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym Magistratu m. Radomia, którą w 1927 upaństwowiono i nadano jej imię Tytusa Chałubińskiego. P. Jarzyński pełnił obowiązki dyrektora szkoły do śmierci w 1925 roku. J. J e n t s c h: *Szkolnictwo Radomia i powiatu radomskiego w cyfrach*, „Filareta” 1925, nr 9, s. 133-141; A. P o k o r s k i: *Szkolnictwo radomskie w cyfrach*, „Promień” 1928, nr 4, s. 9-11; M. M a j: *Szkolnictwo*, w: *Radom. Dzieje miasta w XIX i XX wieku*, pod red. S. Witkowskiego, Warszawa 1985, s. 145-151, 251-256; Cz. T. Z w o l s k i: *Prosper Paweł Jarzyński*, w: *Znani i nieznani Ziemi Radomskiej*, pod red. Cz. T. Zwolskiego, Radom 1980, s. 80-82.

pośrednictwem pobudzić młodzież radomską do wspólnego działania. Uważali bowiem, iż młodzi ludzie, którzy w czasach niewoli potrafiли się samorzutnie zrzesać i organizować, od momentu odzyskania niepodległości utracili zapał do wspólnej pracy i zaczęli okazywać brak zainteresowania życiem społecznym.

Nie chcemy dopatrywać się przyczyn tego w skarlłowaceni młodzieży — pisali redaktorzy — zdegenerowaniu jej ducha, raczej w braku impulsu, który by wyszedł od wychowawców, czy spośród samej młodzieży. Chcąc dać ten impuls [...] chcieliśmy stworzyć koło samokształceniowe dla wszystkiej młodzieży szkolnej radomskiej [...]. Zabroniono nam tego na mocy okólnika ministerstwa, zakazującego tworzenia stowarzyszeń obejmujących parę szkół. Postanowiliśmy wreszcie wydawać pismo, by wytwarzać ów impuls do nowego życia, wprost zmusić kolegów do korzystniejszego wyzyskania dla siebie i społeczeństwa czasu. [...] W tej pracy, mamy nadzieję, pismo nasze będzie czynnikiem ułatwiającym nam styczność z szerokim ogółem młodzieży polskiej¹⁹.

W myśl przedstawionych założeń pierwszy numer wypełniono tekstami, które miały przyczynić się do „... rozbudzenia mocnego a twórczego entuzjazmu ducha, dającego nowe siły i nowy zapał do dalszej pracy i walki”²⁰. Poza tym zamieszczano informacje z życia szkoły. Prawdopodobnie był to jedyny numer „Młodzieży”²¹.

Trzy lata później, w 1922 roku, w tej samej szkole pojawiło się nowe czasopismo „Myśl Młodzieży”, również z podtytułem „Pismo radomskiej młodzieży szkolnej”. Format 30,5 x 22,5 cm, objętość

¹⁹ „Młodzież” 1919, nr 1, s. 1-2.

²⁰ Na przykład: *Duch młodzieży w powstaniu listopadowym*; K. M.: *Myśl polityczna pisarzy niepodległej Polski*; H.-OS: *Warty (wspomnienie)*; D.-Krzysztof: *Praca nad sobą* i in. „Młodzież” 1919, nr 1, s. 3-13.

²¹ Nikte zasoby zachowanej prasy z lat 1918-1939 oraz niepełne i często sprzeczne źródła archiwalne nie dają jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy kontynuowano wydawanie „Młodzieży”, czy też zawieszono pismo, a jeśli tak, to z jakich powodów. Stan dotychczasowych badań nie pozwala również na stwierdzenie, czy następna inicjatywa wydawnicza młodzieży Szkoły Realnej była kontynuacją pisma „Młodzież”.

16 stron, układ statyczny, jednoszpaltowy. Pierwszy numer, który ukazał się w styczniu, wydano w postaci rękopisu powielanego w kancelarii szkolnej. Nakład wynosił od 100 do 200 egzemplarzy. Wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym był A. Jakaczyński, administratorem B. Horodyski. Miesięcznik, który wychodził tylko w czasie roku szkolnego, zajmował się głównie życiem szkoły i jej uczniów. „Myśl Młodzieży” i jej redakcja

... postawiła sobie za cel zogniskować młodzież koło siebie, aby odciągnąć ją od ulicy i jej tajemnych zaścianek, a stworzyć dla niej takie życie, które ją do szczęścia prowadzi, a Polsce przyszłość świetlaną gotuje²².

Znana była trudna sytuacja finansowa pisma, więc Zarząd Bratniej Pomocy Uczniów Gimnazjum im. J. Kochanowskiego udzielił w roku 1922 „Myśli Młodzieży” pożyczki, która jednak nie zapobiegła upadkowi pisma²³.

Młodzież żydowska, ucząca się w Gimnazjum Przyjaciół Wiedzy, również posiadała swoje pisma. Znane są dwa tytuły wydawane w języku polskim: „Jutrzenka” i „Ku wyżynom”. W lutym 1921 roku ukazał się pierwszy numer „Jutrzenki”. Redagowała ją i wydawała ówczesna klasa siódma. Redakcję tworzyli: D. Daryński, M. Foerster, Gerson, Kohn i Rozenberg²⁴. Pismo, ukazujące się w postaci rękopisu powielanego, zawierało obok tekstów również prace graficzne uczniów. Format 30 x 21 cm, 16 stron, układ jednoszpaltowy. Miesięcznik poświęcony był głównie życiu uczniów:

... w czasopiśmie będzie można omawiać różne sprawy dotyczące się życia szkolnego i pozaszkolnego młodzieży, a także podzielić się swymi utworami i poglądami z ogółem kolegów i koleżanek.

Ale twórcy zwracali uwagę również na inny aspekt powstania pisma:

²² „Myśl Młodzieży” 1922, nr 1, s. 5.

²³ „Filarcta” 1924, nr 1, s. 16. Wydawcom i redaktorom pomagali finansowo również uczniowie i nauczyciele szkoły: „Byłej naszej nauczycielce p. Dębowskiej składamy na tym miejscu serdeczne podziękowania za nadesłanie na nasze pismo 1000 mk.” „Myśl Młodzieży” 1922, nr 2, s. 7.

²⁴ „Jutrzenka” 1921, nr 1, s. 1.

131

My jesteśmy tą dorastającą, przyszłą inteligencją — pisali redaktorzy „Jutrzenki” — która winna umieć reagować na różne zły strony życia społecznego i odpowiednio życie to kształtować. Przede wszystkim więc musimy umieć w odpowiedniej formie interesujące nas sprawy poruszać. A pierwsze próby na tym polu czynić można w piśmie szkolnym²⁵.

Drugi numer „Jutrzenki” ukazał się w marcu 1921 roku, a następny dopiero w kwietniu 1922, ze zmienionym podtytułem: „Pismo młodzieży szkolnej Gimnazjów Przyjaciół Wiedzy”. Wydawała je również klasa siódma Męskiego Gimnazjum, a redaktorem odpowiedzialnym został D. Daryński. Miesięcznik, także rękopis, powielany był w oficynie „Jan Kanty Trzebiński”.

Kolejną inicjatywą wydawniczą żydowskiej młodzieży szkolnej był periodyk „Ku wyżynom”. Redagowała go i wydawała — w postaci rękopisu powielanego — klasa szósta Męskiego Gimnazjum. Czasopismo ukazywało się w 1923 roku i zawierało wiadomości dotyczące szeroko pojętego „życia młodzieży”. Na jego łamach publikowano informacje o organizacjach szkolnych, sporcie. Utworzono kącik „Odpowiedzi redakcji”. Pismo o formacie 30 x 21 cm, powielano w firmie J. K. Trzebiński”. Nakład wahał się od 60 do 100 egzemplarzy.

W maju 1920 roku w Państwowym Gimnazjum im. J. Kochanowskiego odbyło się zebranie grona nauczycielskiego i uczniów szkoły, podczas którego powołano do życia Koło Młodzieży „Filarecja”. Uczniowie zrzeszeni w kole postanowili działać w myśl hasła „Dla Ciebie Polsko i dla Twojej chwały”. Zgodnie z obraną dewizą wielu członków koła „... poszło w szeregach armii ochotniczej bronić ojczyźnych granic. Niektórzy z nich śmiercią zadokumentowali miłość Ojczyzny”²⁶. Po zakończeniu wojny wznowiono działalność „Filarecji”, w której ramach istniały kółka: historyczne, literackie, sportowe, zachowe i sceniczne oraz czytelnia. Pierwszym kuratorem Koła Młodzieży był profesor Pindelski. Po jego wyjeździe z Radomia obowiązki opiekuna „Filarecji” powierzono — w roku szkolnym 1924/1925 —

²⁵ Tamże.

²⁶ „Filarecja” 1924, nr. 1, s. 3.

Józefowi Jentschowi, nauczycielowi gimnazjum²⁷. W tym samym roku utworzono organ Koła Młodzieży — „Filaretę” (1924-1934), którego pierwszy numer ukazał się w październiku. Opiekunem pisma, wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym został J. Jentsch. Korzystając z możliwości dotarcia poprzez pismo do większego grona uczniów, apelował o poparcie dla czasopisma i współpracę z redakcją. Hasło Koła Młodzieży „Filarecja” — „Dla Ciebie Polsko i dla Twej chwały” — stało się również hasłem pisma i pojawiało się na pierwszej stronie każdego numeru.

„Filareta” (nakład 300-500 egzemplarzy, format 22 x 14,5 cm, objętość od 16 do 32 stron, układ tekstu jednoszpaltowy) utrzymywany był ze składek uczniów, sprzedaży pisma i z opłat za ogłoszenia. Cena pojedynczego egzemplarza wynosiła od 30 do 50 groszy. Sporadycznie fundusz pisma zasilany był dotacjami komitetu rodzicielskiego²⁸.

Organ „Filarecji”, redagowany głównie przez uczniów Gimnazjum im. J. Kochanowskiego, współpracował także z innymi szkołami średnimi Radomia i udostępniał swoje łamy dla autorów z zewnątrz.

Od roku szkolnego 1928/1929 obowiązki opiekuna pisma pełnił nauczyciel gimnazjum Andrzej Dańczak. Sprawował on tę funkcję do końca istnienia „Filarety”.

Treść czasopisma, redagowanego „w duchu religijno-oświatowym”, związana była z życiem i nauką młodzieży gimnazjum. Wiele miejsca poświęcono działalności Koła Młodzieży „Filarecja”. Na łamach pisma zamieszczano uczniowskie próbki literackie — poezje, nowele. Młodzież próbowała swych sił także w gatunkach dziennikarskich (wywiady, felietony, artykuły polemiczne). Redakcja — poprzez organizowanie konkursów literackich — poszukiwała nowych, zdolnych współpracowników. Twórcy pisma informowali również kolegów o innych czasopismach wydawanych przez młodzież radomskich szkół średnich. Pismo zawierało także sporo humoru i działań rozrywkowych umysłowych.

W 1929 roku redakcja „Filarety” wprowadziła pewną innowację.

---

²⁷ Tamże.

²⁸ APK, UWK, WS-P, sygn. 3010, k. 5; sygn. 3422, k. 377.

Podzielono numer na dwie samoistne części. Spowodowane to było ujawnieniem się w szkole dwóch kierunków literackich i niemożnością porozumienia się między sobą przedstawicieli obu grup²⁹. Czytelnikom, przez ogłoszenie ankiety, zaproponowano ocenę pracy każdej z grup i wybranie najlepszego artykułu. Ankiety zaadresowano do uczniów wszystkich szkół średnich Radomia. Widać więc już próby wyjścia poza teren macierzystej szkoły i rozszerzenia zasięgu pisma. Ostatni numer „Filarety” ukazał się z datą maj-czerwiec 1934 roku. Prawdopodobnie przyczyną zawieszenia pisma była idea stworzenia czasopisma młodzieży wszystkich szkół średnich Radomia. Pismo takie — „Głosy Sztubackie”, ukazało się w maju 1935 roku, a wśród jego twórców znaleźli się m.in. wcześniejsi redaktorzy „Filarety” i jego opiekun Andrzej Dańczak.

„Ku słońcu” (1925-1933) — kolejna w porządku chronologicznym inicjatywa wydawnicza młodzieży — to miesięcznik uczennic Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego. Pismo o nakładzie 300-500 egzemplarzy tłoczono w Zakładach Drukarskich Sejmiku Radomskiego. Format 32 x 23 cm, układ dwuszpaltowy, cena 30-40 groszy. Pierwszy numer czasopisma ukazał się z datą wrzesień-październik 1925 roku. „Ku słońcu” powstało, o czym już wspomniano, przez podzielenie redakcji pisma „Promień”, wydawanego do czerwca 1925 roku wspólnie przez uczniów Seminarium Nauczycielskiego Męskiego i Żeńskiego³⁰. Od września 1925 każde z seminarium wydawało własne pismo. Opiekunem i wydawcą „Ku słońcu” została Stanisława Wroncka, dyrektorka Seminarium. Pismo redagowały uczennice szkoły, m.in. Jadwiga Szlezyngerówna — redaktorka naczelna i odpowiedzialna w latach 1925-1926, Irena Czarnowska, L. Głogowska (redaktorka naczelna w latach 1932-1933)³¹. Czasopismo, które zajmowało się problematyką oświatową i społeczno-kulturalną oraz sprawami szkolnymi, zawierało działy: pedagogiczny,

---

²⁹ „Filareta” 1929, nr 3, s. 1.

³⁰ „Promień” 1925, nr 1, s. 1.

³¹ APK, UWK, WS-P, sygn. 3008, k. 73; sygn. 3010, k. 5.

społeczny, literacki, „Nasze zainteresowania”, „Życie szkolne”, oraz „Ze świata”. Ten ostatni wzbudzał liczne kontrowersje wśród czytelników rekrutujących się zwłaszcza z grona uczniów Seminarium Męskiego³². Obydwa pisma „Ku słońcu” i „Promień” rywalizowały ze sobą, wzajemnie się recenzowały i toczyły na swych łamach „wojnę na pióra”³³.

Czasopismo „Ku słońcu” nie wzbudzało zachwytów wśród czytelników spoza Seminarium Żeńskiego. Powodem był niski poziom pisma i słabe próby literackie uczennic. Natomiast plusem był jego dział pedagogiczny, w którym zamieszczano dobre konspekty lekcji opracowywane przez słuchaczki Seminarium.

W 1927 roku w Radomiu pojawił się nowy tytuł szkolny „Ku szczytom” (1927-1938, 1932-1938). Czasopismo wydawane było przez Koło Historyczno-Polonistyczne Państwowej Średniej Szkoły Technicznej. Redaktorem naczelnym i odpowiedzialnym był Wilhelm Mroczek, nauczyciel szkoły, który podpisywał pismo w imieniu koła. „Ku szczytom” (w latach 1927-1928 dwumiesięcznik) utrzymywało się ze sprzedaży, prenumeraty i ogłoszeń. Cena pojedynczego egzemplarza wynosiła 25-30 groszy, w prenumeracie — 20 groszy. Pismo (nakład 400-500 egz.) tłoczono w Zakładach Drukarskich Sejmiku Radomskiego.

Na treść czasopisma składały się artykuły obejmujące zagadnienia związane z techniką, historią, literaturą, sztuką, sportem i życiem szkoły. Współautorami pisma byli uczniowie i nauczyciele szkoły. Korespondentów spoza Państwowej Średniej Szkoły Technicznej

³² „... czyż potrzebne w piśmie szkolnym sensacyjne wiadomości o prorokach angielskich, czy też o podarunkach Ojca Świętego. Przecież znajdzie to każdy w pierwszym lepszym Kurierku” — „Promień” 1925, nr 2-3, s. 30.

³³ „Recenzje nasze nie pozostały bez echa. „Ku słońcu” milczało długo, aż wreszcie wybuchło gromem oburzenia. [...] Krytykę moją uważają szanowne koleżanki za zjadliwą... Co zaś do krytyki, to muszę zaznaczyć, że „osobistych wycieczek”, w stronę pisma „Ku słońcu” żaden bezstronny czytelnik zarzucić mi nie może. [...] Jeżeli wytykam złe strony, to nie ze względu żadnych sympatii czy antypatii, lecz że tego wymaga ode mnie obowiązek recenzenta. [...] Przykro, że w walce na pióra z pańienkami trzeba bronić się prozaicznym komentarzem i subtelne rzeczy wyklądać »na talerz«, „Promień” 1926, nr 9-10, s. 18.

wydawnictwa nie miało. Odbiorcami byli głównie uczniowie macierzystej placówki. W 1928 roku pismo zawieszono. „Ku szczytom” zaczęło ponownie ukazywać się w maju 1932 roku, już jako kwartalnik. W. Mroczek pełnił funkcję redaktora naczelnego i odpowiedzialnego do 1938 roku, tj. do momentu zawieszenia pisma³⁴.

Pierwszego listopada 1929 roku ukazał się nowy miesięcznik noszący również nazwę „Ku szczytom”³⁵. Pismo, redagowane i wydawane przez uczennice Gimnazjum Marii Gajl, niewiele miało wspólnego — poza nazwą — z czasopismem uczniów Państwowej Średniej Szkoły Technicznej:

Piękny tytuł obrałyśmy sobie dla naszego pisemka. „Ku szczytom” koleżanki zdążajmy. [...] Niech więc to nasze pisemko będzie oddźwiękiem naszej pracy i łącznikiem nas wszystkich, ażebyśmy wszystkie jak orły „Ku szczytom” dążyły!!!³⁶

Pismo o nakładzie 400 egz. tłoczono w Zakładach Drukarskich Sejmiku Radomskiego. Utrzymywało się ze sprzedaży oraz składek komitetu rodzicielskiego i nauczycieli szkoły. Wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym była uczennica gimnazjum Kazimiera Szczepańska, zaś komitet redakcyjny tworzyły uczennice piątej klasy. Format pisma 22 x 15 cm, objętość 16 stron, układ statyczny, szata graficzna uboga, styl naiwny, pensjonarski, „... lecz cóż można wymagać od pisma szkolnego, redagowanego przez kilkanaście młodocianych uczennic, wśród trudnych warunków materialnych i małej liczby współpracowniczek”³⁷. Pismo zawieszono w 1931 roku.

³⁴ APK, UWKI, WS-P, sygn. 3425, k. 201; 3423, k. 169; 3007, k. 74; 3010, k. 92; 3018, k. 331.

³⁵ Zastosowanie takiej samej nazwy — „Ku szczytom” — dla dwóch różnych pism mogło sugerować, iż jest to jeden tytuł, tym bardziej że czasopismo uczennic Gimnazjum Marii Gajl zaczęło ukazywać się w 1929 roku, a więc wkrótce po zawieszeniu pisma uczniów Państwowej Średniej Szkoły Technicznej. Jednakże kwerenda archiwalna i autopsja prasy pozwoliły stwierdzić, że były to samoistne pisma, niewiele — poza nazwą — mające ze sobą wspólnego. Dlatego też w niniejszym szkicu zostały zaznaczone jako odrębne inicjatywy wydawnicze.

³⁶ „Ku szczytom” 1929, nr 1, s. 1.

³⁷ „Filareta” 1929, nr 3, s. 17.

W marcu 1929 roku ukazał się pierwszy numer „Naszego Pisma” (1929-1932, 1933-1934, od 1933 pod nazwą „Myśl i Czyn”). Format 23 x 16 cm, objętość 40 stron, uboga szata graficzna, układ statyczny. Czasopismo redagowali i wydawali uczniowie Państwowego Gimnazjum im. T. Chałubińskiego. Twórcy nawiązywali poprzez podtytuł „Dawniej »Świat a Szkoła«” do pisma wydawanego w latach 1917-1922 przez młodzież ówczesnego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego Magistratu m. Radomia. Powołując się na tradycje wydawnicze gimnazjum, redaktorzy zaznaczyli w tytule, że pismo ukazuje się 7. rok („Świat a Szkoła” wychodziło przez 6 lat), choć w rzeczywistości tytuł ten rozpoczął w 1929 dopiero 1. rok istnienia. Pismo drukowane w Zakładach Drukarskich Sejmiku Radomskiego, wychodziło w nakładzie 350-500 egz. Cena 50 groszy. „Nasze Pismo” utrzymywało się ze sprzedaży oraz składek komitetu rodzicielskiego i nauczycieli szkoły. Wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym w latach 1929-1932 był nauczyciel szkoły Michał Małuja. Komitet redakcyjny składał się z uczniów szkoły, którzy starali się nadać pismu charakter naukowego periodyku.

„Nasze Pismo” zostało zawieszona w 1932 roku³⁸, a od września 1933 zaczęło ukazywać się pod zmienionym tytułem „Myśl i Czyn”. Inicjatorem i redaktorem wznowionego czasopisma był uczeń gimnazjum Kazimierz Kubak³⁹. Od roku 1933 pismo, drukowane w oficynie J. K. Trzebińskiego, wydawane było przez Bratnią Pomoc Uczniów Państwowego Gimnazjum im. T. Chałubińskiego. Redaktorem odpowiedzialnym i opiekunem pisma był Tadeusz Kremer, a w 1934 — Helena Łabędziowa⁴⁰. W skład zespołu redakcyjnego wchodził uczniowie szkoły — członkowie Bratniej Pomocy Uczniów, którzy jednocześnie należeli do Sodalicii Mariańskiej. Dlatego pismo redagowane było w „duchu religijnym”. Treść pisma dotyczyła przede wszystkim spraw szkolnych, ale na łamach „Myśli i Czynu” często pojawiały się także artykuły z zakresu historii, literatury, sztuki,

³⁸ APK, UWK I, WS-P, sygn. 3008, k. 73.

³⁹ „Głosy Sztubackie” 1935, nr 2, s. 2.

kultury i oświaty. Czasopismo zlikwidowano w 1934 roku.

Od września 1933 roku zaczął ukazywać się kwartalnik Wacyńskiej Szkoły Rolniczej pn. „Wacyniak” (1933-1934). Pismo tłoczone w Zakładach Drukarskich Sejmiku Radomskiego osiągało nakład 2000-2200 egz. „Wacyniak” rozpowszechniany był bezpłatnie, dzięki dotacjom Wydziału Powiatowego Sejmiku Radomskiego⁴¹. Wydawcą, redaktorem naczelnym i odpowiedzialnym był Aleksander Niedbalski, dyrektor szkoły. Ilustrowana gazetka Wacyńskiej Szkoły Rolniczej propagowała na swych łamach zagadnienia związane z rolnictwem i szkołą w Wacynie. Pismo zawiesiło swą działalność w 1934 roku.

W październiku 1938 roku uczniowie Państwowych Zakładów Technicznych Szkolnych (byłej Państwowej Średniej Szkoły Technicznej) rozpoczęli wydawanie własnego pisma pn. „Sprzęgło”⁴²:

Nazwa „Sprzęgło” skupia w sobie treść: sprzęgło jako element maszyny łączy kilka części. W znaczeniu symbolicznym sprzęga myśli szkół złączonych w Państwowych Zakładach Technicznych Szkolnych⁴³.

Opiekunem wydawnictwa (1938-1939) został inż. B. Egejman, redaktorem odpowiedzialnym W. Mroczek, nauczyciel, zaś komitet redakcyjny składał się z uczniów szkoły. Należeli do niego T. Karwowski (przewodniczący), J. Modrzejewski (administracja), J. Daszkowski (przewodniczący działu literacko-naukowego) oraz S. Dukielski (sekretarz). Poza nimi redakcję tworzyli również delegaci poszczególnych klas. Miesięcznik tłoczono w Drukarni Nowoczesnej F. Ro-

⁴¹ Tamże, sygn. 3423, k. 149; 3425, k. 687; 3010, k. 92.

⁴² Można przypuszczać, że „Sprzęgło” było kontynuacją pisma „Ku szczytom” wydawanego przez młodzież Państwowej Średniej Szkoły Technicznej. Wskazuje na to: a) wypowiedź dyrektora Państwowych Zakładów Technicznych Szkolnych L. Mroczkowskiego na łamach „Sprzęgła”: „Rad jestem, że z własnej inicjatywy wznawiacie nasze dawne piśmko szkolne” — „Sprzęgło” 1938, nr 1, s. 1; b) tytułatura pisma: „Rok I/XII nr 1/1938”; c) nazwisko redaktora odpowiedzialnego „Sprzęgła” Wilhelma Mroczka, który był wcześniej (w latach 1927-1928 i 1932-1938) opiekunem pisma „Ku szczytom”. Stan dotychczasowych badań nie pozwala na jednoznaczne potwierdzenie tego faktu, dlatego też w niniejszym opracowaniu obydwie pisma zostały przedstawione jako odrębne inicjatywy wydawnicze.

⁴³ „Sprzęgło” 1938, nr 2, s. 2.

dziewicza i S-ki. Format 23 x 15 cm, objętość 16 stron, tekst wzbogacony fotografiami i rysunkami. Na łamach „Sprzęgła” zamieszczano artykuły fachowe, szkice literackie, wiadomości sportowe, kronikę szkolną.

Najciekawsze z inicjatyw wydawniczych młodzieży było pismo „Głosy Sztubackie” (1935-1939) wydawane w Państwowym Gimnazjum im. J. Kochanowskiego, ale redagowane przez uczniów wszystkich szkół średnich Radomia. I taki też od 1935 roku był podtytuł wydawnictwa: „Czasopismo Radomskich Szkół Średnich”. Jego twórcy pisali:

... przy organizowaniu redakcji „Głosów Sztubackich” musieliśmy przełamać ambicje poszczególnych szkół, osobliwy patriotyzm lokalny, ustosunkowany negatywnie do wszelkich ruchów obejmujących ogół. Zwyciężyliśmy. Nakład naszego pisma jest naprawdę imponujący. Śmiało powiedzieć mógłbym, że jest największy ze wszystkich pism szkolnych na terenie Polski, nie subwencjonowanych przez nikogo. Nawiązaliśmy kontakt z innymi pismami szkolnymi („Ze szkolnej ławy” — Ostrowiec, „Młodzi idą” — Kielce) i obecnie pragniemy nawiązać bardziej ścisłe, przyjacielskie stosunki ze wszystkimi czytelnikami⁴⁴.

Redaktorzy i wydawcy w czwartym roku istnienia pisma wyszli poza granice Radomia i od pierwszego numeru z 1937 roku opatrzyli swe wydawnictwo podtytułem „Czasopismo młodzieży szkół średnich Radomia, Kozienic, Opatowa i Skarżyska”⁴⁵, a od 1938 roku doszedł jeszcze Suchedniów. Świadczy to o tym, że twórcy „Głosów Sztubackich” trafili ze swą inicjatywą wydawniczą w potrzeby odbiorców, po drugie — wysoki nakład (1000-1200 egz., a sporadycznie i większy, np. pierwszy numer wydany został w 2100 egz.⁴⁶) rozchodził się wśród wielu czytelników. Potencjalna liczba czytelników pisma była znaczna. W samym tylko Radomiu w roku 1931/1932 w szkołach średnich ogólnokształcących uczyło się 1799 uczniów, w szkołach

⁴⁴ „Głosy Sztubackie” 1935, nr 4, s. 2.

⁴⁵ Tamże, 1937, nr 1.

⁴⁶ Tamże, 1935, nr 1, s. 1.

zawodowych — 1189, co daje w sumie 2988 uczniów. Do tej liczby należy dodać uczniów szkół średnich Kozienic, Opatowa, Skarżyska i Suchedniowa, do których również były adresowane „Głosy Sztubackie”. Poza tym popularności pisma sprzyjał fakt, że było jednym z dwóch tylko czasopism ukazujących się w latach 1935-1939 w Radomiu i jedynym pismem młodzieży szkolnej wymienionych wyżej miast.

Interesujący jest fakt, że moment założenia pisma zbiegł się w czasie z ostatnim rokiem istnienia trzech innych radomskich wydawnictw szkolnych („Filarety”, „Myśli i Czynu”, „Wacyniaka”), a rok wcześniej, w 1933, zostały zawieszono „Promień” i „Ku słońcu”. Rodzi się zatem pytanie: czy powstanie „Głosów Sztubackich” przyczyniło się do upadku czasopism konkurencyjnych, czy też redaktorzy dotychczasowych radomskich wydawnictw szkolnych postanowili wspólnie wydawać międzyszkolne, reprezentujące wysoki poziom pismo. Fakty (np. cytowana wyżej deklaracja twórców „Głosów Sztubackich” oraz skład osobowy redakcji) przemawiają za drugą hipotezą.

Ciekawa była struktura organizacyjna redakcji „Głosów Sztubackich”. Tworzyli ją: opiekun pisma — w latach 1935-1936 Andrzej Dańczak (były redaktor i opiekun pisma „Filarety”), w latach 1937-1938 Michał Małuja (były wydawca i redaktor odpowiedzialny „Naszego Pisma”) i ponownie w 1939 — Andrzej Dańczak; komitet redakcyjny, liczący ok. 20-26 osób, składający się z uczniów szkół średnich Radomia, korespondenci, współpracownicy i administracja (również uczniowie). „Głosy Sztubackie” posiadały w wielu szkołach lokalne koła skupiające współpracowników i korespondentów redakcji. „... każda notatka, podpisana przez autora, winna być potwierdzona podpisem Pana Profesora, opiekuna koła lokalnego »Głosów Sztubackich«⁴⁷, potem dopiero mogła być przekazana redakcji. Materiały były rozpatrywane przez komitet redakcyjny. Do 1936 roku przewodniczącym komitetu redakcyjnego był Juliusz Jaśkiewicz, uczeń Gimnazjum im. J. Kochanowskiego, jeden z inicjatorów założenia „Głosów Sztubackich”. Zadebiutował on właśnie na łamach tego pis-

⁴⁷ Tamże, 1939, nr 4, s. 12.

ma jako dobrze zapowiadający się poeta i zdolny publicysta. (W 1937 roku, już po ukończeniu gimnazjum, współpracował z czasopismem „Okolica Poetów”, gdzie drukował swoje poezje; należał też do grupy literackiej „Żagwie”). Jaśkiewicz był także pierwszym przewodniczącym działu literacko-naukowego. Po nim kierownictwo działu objęli: w 1937 Wanda Polakowska (uczennica Gimnazjum im. T. Chałubińskiego), w 1938 Maria Tarkowska (Gimnazjum Marii Gajl), w 1939 J. Szymański (Gimnazjum im. J. Kochanowskiego). Funkcję przewodniczącego komitetu redakcyjnego pełnili kolejno (po odejściu Jaśkiewicza): w latach 1937-1938 Jan Rutkowski, natomiast w 1939 — Z. Kamasa, obydwaj z Gimnazjum im. J. Kochanowskiego.

Przez kilka kolejnych lat istnienia pismo wydawane było przez młodzież szkół średnich Radomia i tak też sygnowane, natomiast w 1939 numer czwarty „Głosów Sztubackich” został opatrzony formułą: „Wydawca: Z ramienia Międzyszkolnego Komitetu Dyrektorów M. Chojna — dyrektor II Gimnazjum i Liceum im. J. Kochanowskiego”.

Pismo utrzymywało się ze składek uczniów, sprzedaży czasopisma (cena 10 groszy) oraz z opłat za reklamy i ogłoszenia. Zdarzały się też sporadycznie subsydia ze strony prywatnych ofiarodawców⁴⁸. Pismo tłoczone było w latach 1935-1936 w Zakładach Drukarskich Sejmiku Radomskiego, w latach 1937-1938 w oficynie J. K. Trzebińskiego, w 1939 ponownie w Zakładach Drukarskich Sejmiku. „Głosy...” (format 30 x 23 cm) miały objętość od 22 do 24 stron, układ tekstu jednoszpaltowy, statyczny, szata graficzna skromna. Nieliczne numery zawierały rysunki i fotografie, które były wklejane.

Tematyka czasopisma nawiązywała przede wszystkim do życia młodzieży szkolnej, jej codziennych problemów, ale twórcy „Głosów...” żywo reagowali także na wydarzenia o skali miejskiej i ogólnokrajowej. Starali się włączyć w różnego rodzaju akcje społeczne organizowane w środowiskach pozaszkolnych⁴⁹. Od początku istnienia pisma

⁴⁸ „Podziękowanie redakcji „Głosów Sztubackich” za ofiarę złożoną na fundusz wydawniczy naszego czasopisma” — „Głosy Sztubackie” 1937, nr 1, s. 14.

⁴⁹ Przykładem jest międzyszkolna akcja ufundowania karabinu maszynowego dla 72

propagowali regionalizm, jednakże to zagadnienie spotkało się ze słabym oddźwiękiem wśród czytelników⁵⁰. Dlatego też tematyka czasopisma była niejako wynikiem dialogu z odbiorcami, do których adresowano ankiety. Ten sposób kontaktowania się twórców tytułu ze swymi czytelnikami uaktywniał uczniów i sprawiał, że treść pisma odpowiadała ich potrzebom. Redakcja aktywizowała i rozbudzała również ambicje literackie i intelektualne młodzieży. Ogłaszała konkursy na nowele, wiersze, zachęcała do dyskusji nad zagadnieniami interesującymi ówczesną młodzież. Stąd na łamach pisma obecność artykułów publicystycznych, polemicznych, wywiadów i sporo poezji oraz małych form literackich. „Głosy Sztubackie”, jak każde pismo redagowane przez młodzież, zamieszczało także informacje dotyczące działalności organizacji młodzieżowych szkolnych i międzyszkolnych, wiadomości o wychodzących na terenie województwa pismach szkolnych, recenzje książek, kącik rozrywek umysłowych. Nie brakowało też humoru. Z jego pomocą bawiono, rozwiązywano różne konflikty uczniowskie i zachęcano również do współpracy z pismem:

Dział Kroniki stoi przed Wami otworem, więc zaczniście go napępniać tym wszystkim, co Was, nas i ich interesować może i powinno [...] Dolewajcie do tego jak najmniej bardzo mądrych wyrażen języko-

---

p. p. im. D. Czachowskiego, stacjonującego w Radomiu. Wiele refleksji wzbudza artykuł propagujący na łamach „Głosów Sztubackich” tę akcję: „Żyjemy w epoce, w której każdy dzień przynosi nam smutne i bolesne rozczarowania, przynosi nam ciągle wieści o łamaniu traktatów i nieustannym podważaniu wiary w spokój ogólnoświatowy. Nieustannie wybuchające wojny dowodzą, że prawo do życia ma tylko państwo silne. Naród, który nie potrafi obronić swych granic, skazany jest na zagładę, sąsiedzi zmiążdżą go bez litości. I dlatego Polska, idąc za wezwaniem naczelnego wodza, musi się dozbroić i dążyć do utrzymania pokoju właśnie przez zbrojenia. W imię tych haseł, my, młodzież radomskich szkół średnich, postanowiliśmy ufundować karabin maszynowy, mający być wyrazem naszego głębokiego zrozumienia dla spraw militarnych oraz symbolem kultu, jakim otacza młodzież polską armię. [...] Uroczyste wręczenie karabinu maszynowego władzom wojskowym 72 p. p. przewidziane jest na dzień 11 XI 1938 roku” — „Głosy Sztubackie” 1937, nr 2, s. 1.

⁵⁰ Tamże, 1935, nr 4, s. 3.

wych (ostra i niebezpieczna trucizna), a otrzymacie treść bogatą w witaminy myślowe: zdrową, pożywną i zbawiennie lekkostrawną. [...] Piszcie o polityce, kulinarii, matematyce, higienie, muzyce, astronomii, sprawach społecznych, monopolu spirytusowym i tytoniowym, sporcie, geografii, medycynie itd. itp. Więc widzicie, ukochani „Głosów Sztubackich”, że tematów jest sporo i należy usiąść na krześle i pisać⁵¹.

Zachęty tego rodzaju (choć niekoniecznie w takiej właśnie formie) budziły duży oddźwięk wśród czytelników, ale musiały być ponawiane co jakiś czas, cykl nauki sprawiał bowiem, że uczniowie kończący szkoły odchodzili z redakcji. Na ich miejsce poszukiwano więc nowych, uzdolnionych literacko współpracowników. Praca w piśmie szkolnym uczyła młodzież nie tylko sprawnego posługiwania się piórem, ale także właściwego przyjmowania krytyki ich próbek literackich i dziennikarskich. Była także bodźcem do ciągłej pracy nad sobą i dawała możliwość swobodnego wypowiedzenia się na szerokim forum. Stąd tak duża liczba chętnych do pracy w piśmie.

Ostatni numer „Głosów Sztubackich” ukazał się z datą maj-czerwiec 1939. Następny miał być wydany po wakacjach, we wrześniu 1939. Wybuch II wojny światowej przerwał istnienie interesującego i cieszącego się dużą popularnością pisma szkolnego.

---

⁵¹ Tamże, 1939, nr 4, s. 9.

Jolanta Dzieniakowska

School papers in Radom in 1918-1939 years

Summary

In the period of twenty years between World Wars, in Radom was published 69 press titles together (excluding papers of national minorities), and 14 of them was school papers. Said school papers was formulated and edited by secondary school schoolboys from Radom. Editorial staff generally was consisted of schoolboys from school was editing ones's own paper. In the event collective inter-schools publishing initiative said staff was consisted of young people from whole town. Papers destined for schoolboys and teachers one's own schools often came to wider group of receiver from schoolboys circle. Matter of this papers contained mostly wide understanding school matters, and culture-education and social problems. School papers realization stimulated literary, social and organizational activity of schoolboys and let them to adopt rules of group cooperation and learned them responsibility for words.